

Økonomisk historie - mellem kildekritik og højere algebra

Niels Kærgård

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: Based on Gunnar Viby Mogensen's book Økonomi og Historie the article discusses how to define economic history. An attempt is made to find methodological («einmaligkeit» instead of economic laws and models) or topical (analysis of the economics in the past) characteristics of economic history, but it is found that even if there are normal or typical characteristics of this scientific branch, these characteristics are all in common with some schools in economics and could not be used to separate economic history from all other parts of economics. It is discussed why Denmark, in contrary to Sweden, did not have an economic historical tradition separated from economics and history.

---

1. Indledning

For et års tid siden udgav G. Viby Mogensen bogen *Historie og Økonomi*, der er en oversigt over dansk økonomisk-historisk forskning efter 1970.¹ Med udgangspunkt i denne bog, der er en meget bred oversigt over området, kan det være naturligt at diskutere dette fags indhold og metode.

Det første problem er selvfølgelig, hvad »økonomisk-historie« egentlig er. Og her er Viby Mogensen meget vag. Det er dog ret oplagt, at han ikke opfatter økonomisk historie som et selvstændigt fag. Bogen hedder jo netop heller ikke »Økonomisk Historie«, men »Økonomi og Historie«, og dette slås fast allerede i første sætning i forordet: »Denne bog er skrevet på baggrund dels af mange års fascination af *tværfaglighedens* risici og muligheder, dels af en interesse for metode- og teoriproblemerne specielt *på grænsefladen mellem universitetsfagene økonomi og historie*« (Viby Mogensen 1987, side 7, mine kursiveringer).

Bogen indledes derefter med en lang diskussion af, hvad der skal forstås ved historie, men økonomisk-historie opfattes aldrig som et selvstændigt fag. Dette udgangspunkt er langt fra ukontroversielt. Sammenlignes med Björn Hettne's lille bog fra 1980 om den økonomiske historie i Sverige er forskellen slående. Her betragtes faget som fuldt selvstændigt:

---

1. Kortere versioner af denne oversigt findes i Viby Mogensen (1987a og 1988).

Økonomisk historie - mellem kildekritik og højere algebra

Niels Kærgård

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: Based on Gunnar Viby Mogensen's book Økonomi og Historie the article discusses how to define economic history. An attempt is made to find methodological («einmaligkeit» instead of economic laws and models) or topical (analysis of the economics in the past) characteristics of economic history, but it is found that even if there are normal or typical characteristics of this scientific branch, these characteristics are all in common with some schools in economics and could not be used to separate economic history from all other parts of economics. It is discussed why Denmark, in contrary to Sweden, did not have an economic historical tradition separated from economics and history.

---

1. Indledning

For et års tid siden udgav G. Viby Mogensen bogen *Historie og Økonomi*, der er en oversigt over dansk økonomisk-historisk forskning efter 1970.¹ Med udgangspunkt i denne bog, der er en meget bred oversigt over området, kan det være naturligt at diskutere dette fags indhold og metode.

Det første problem er selvfølgelig, hvad »økonomisk-historie« egentlig er. Og her er Viby Mogensen meget vag. Det er dog ret oplagt, at han ikke opfatter økonomisk historie som et selvstændigt fag. Bogen hedder jo netop heller ikke »Økonomisk Historie«, men »Økonomi og Historie«, og dette slås fast allerede i første sætning i forordet: »Denne bog er skrevet på baggrund dels af mange års fascination af *tværfaglighedens* risici og muligheder, dels af en interesse for metode- og teoriproblemerne specielt *på grænsefladen mellem universitetsfagene økonomi og historie*« (Viby Mogensen 1987, side 7, mine kursiveringer).

Bogen indledes derefter med en lang diskussion af, hvad der skal forstås ved historie, men økonomisk-historie opfattes aldrig som et selvstændigt fag. Dette udgangspunkt er langt fra ukontroversielt. Sammenlignes med Björn Hettne's lille bog fra 1980 om den økonomiske historie i Sverige er forskellen slående. Her betragtes faget som fuldt selvstændigt:

---

1. Kortere versioner af denne oversigt findes i Viby Mogensen (1987a og 1988).

økonomisk historia har ett dubbelt ursprung, å ena sidan härstammar ämnet från national-ekonomi, å den andre från den allmänna historien. Dess frigörelse från dette omaka par var förenat med stora kontroverser som är av avgörande betydelse för förståelsen av dynamikken i samband med dess institutionella avgränsning [Hettne, 1980, side 4]

Denne forskel dækker naturligvis i betydelig grad over forskellige traditioner i de forskellige lande. Sådanne tydelige nationale forskelle kommer også frem, hvis man sammenligner Viby Mogensens arbejder med A.J. Fields's bog om *The Future of Economic History*, som hovedsagelig bygger på amerikanske erfaringer. Field opfatter udviklingen i USA på den måde, at en økonomisk historie, der bygger på udstrakt brug af økonomisk og statistisk teori (det er blevet kaldt Cliometri – efter historiens muse Clio – eller New Economic History) har sejret totalt, men at økonomisk historie derved har mistet sin identitet:

The Cliometrics revolution was part of a more general struggle against a more institutional/descriptive, less technically oriented old guard. The revolution is over because that battle was won – not only by new economic historians, but also by a new generation of applied mathematicians and theoretical statisticians working in economics departments.

The reason Cliometric banners have relatively little motivational impact today is that new economic historians are no longer under pressure from an older guard who are long on description and perhaps shorter on analytical techniques (few remain), but rather from their own technically oriented colleagues. If technical competence in statistics and economic theory were the criteria whereby new economic historians measured their superiority vis-s-vis older economic historians, some economic theorists now question what lies behind the special claim of economic historians for departmental resources, since on purely technical grounds there may be other economists who (unburdened by the need to study and absorb historical detail) have superior backgrounds in mathematics and statistics, the banners under which new economic historians marched in the late 1950s and 1960s are of little use in responding to these queries. [Field, 1986, side 1-2].

Heroverfor står Viby Mogensens:

New Economic History-skolen med dens intention om at skabe en helt ny faglig disciplin, præget af en stram teoristyrede dataindsamling og af stærkt kvantificerede analyser, altså i denne forstand af en fuld integration af historie og økonomi, har stort set heller ikke i de senere år sat sig spor i dansk økonomisk historisk forskning. [Viby Mogensens 1987, side 158].

Skal man prøve at diskutere definitionen af økonomisk historie og hvilke metoder, der er hensigtsmæssige indenfor faget, er Viby Mogensens bog et særdeles velegnet udgangspunkt, fordi den giver en så bred oversigt over området fra den rene historie (med et par kapitler om kildekritik) til ting, som de fleste ville opfatte som ren økonomi (nyere nationalregnskabsliteratur og samfundsbeskrivelse). Man har så at sige alle potentielle områder nævnt. Er det da muligt herudfra at finde emner eller metodemæssige træk, der kan karakterisere et område som kunne kaldes økonomisk historie?

2. Økonomisk historie som en økonomisk skole

Som nævnt starter Viby Mogensen med en omhyggelig diskussion af, hvad historie er, og her fremhæves historie som en videnskabelig opfattelse, der understreger fænomenernes tids- og stedsbestemte individualitet (Viby Mogensen 1987, side 10-22). Dette er imidlertid formodentlig mere en holdning (til hvor stabile økonomiske eller andre samfundsmæssige sammenhænge er) end en faglig afgrænsning. Man kan både i økonomi og historie finde skoler, der tror på muligheden af at finde stabile lovmæssigheder, og andre, der betragter verden som karakteriseret af »einmaligkeit«.² Det er vanskeligt at se, at der er et principielt skel mellem økonomi og historie, selv om det nok er rigtigt, at tilhængere af at formulere matematiske (delvist tidsuafhængige) modeller nok er dominerende i økonomien, mens understregningen af begivenhedernes unikke karakter er dominerende i (i hvert fald dansk) historieforskning.

I al empirisk økonomi er den rette balance mellem betydning af den enkelte observation overfor betydningen af den overordnede fælles teori imidlertid genstand for debat, og synspunktet om eksistensen af mere generaliserede tidsuafhængige lovmæssigheder har også mødt betydelig modstand i økonomkredse. Professor Frederiksen udtrykte utvivlsomt gængs opfattelse blandt danske økonomer i 1870erne, når han svarer matematikerne under en debat i Nationaløkonomisk Forening:

Vel handlede den (Økonomien) om størrelser; men om hvilke? Om menneskelige Forhold, Nytte og Opofrelse, Værdier under forskellige Former som Kredit, Kapital – overalt Forhold til Mennesket. Det var ikke muligt at behandle saadanne som fysiske Gjenstande. [Nationaløkonomisk Tidsskrift 1873, side 250].

og han blev da også støttet af landets anden økonomiske professor William Scharling:

Forudsætningen for Anvendelsen af den matematiske Methode var, at de Størrelser, man havde at gøre med havde en aldeles kvantitativ Bestemthed; men det gjaldt ingenlunde om de menneskelige Forhold, thi i disse spiller Vilkaarligheden, der ikke lader sig beregne altid ind med. [Nationaløkonomisk Tidsskrift 1873 side, 251].

Godt 30 år senere i 1906 skriver Jens Warming tilsvarende:

Det maa derfor sikkert helt opgives at finde matematiske Udtryk for Efterspørgselslove; man maa indskrænke sig til ved umiddelbar Betragtning af Originalmaterialet at faa et almindeligt Indtryk af Varen. Hvad man herved taber i Henseende til Resultatets Skarphed og Klarhed, vil man vinde i Fyldighed; [Warming 1906, side 516-17].

I 1948 opponerede Axel Nielsen mod Jørgen Geltings disputats:

---

2. Denne konflikt er nærmere diskuteret i Kærgård (1989).

S. 42 giver Forf. en Forklaring paa, hvad der i det følgende skal forstaas ved en Række Bogstaver som X = Extrader, E = Expenser o.s.v.; disse Bogstaver anvendes flittigt i det følgende, i Tekst, Figurer og Ligninger. Man faar derigennem Indtryk af en Exakthed i Begreber, som ikke er og ikke kan være tilstede, naar det drejer sig om Nationaløkonomi. [Nielsen 1949, side 8].

En helt tilsvarende argumentation findes fornylig hos Hector Estrup:

Et af de mest slående træk i den økonomiske, politiske, og for den sags skyld kulturelle udvikling er jo netop, hvordan alt forandrer sig: både den økonomiske virkelighed forandres, og den måde vi omtaler og analyserer den på. En påstand om, at der her findes visse konstante og uforanderlige træk, der er uafhængige af tid og sted, vil ikke her vinde så umiddelbar accept som en tilsvarende om naturens ensformighed.

At fremhæve det ensartede som det væsentlige og afgørende i vort liv vil derfor forekomme de fleste absurd. Vi står nemlig lige så tit over for det unikke, som vi står over for det sædvanlige. [Estrup 1988, side 2-3].

Den holdning, at samfundsudviklingen er karakteriseret af unikke begivenheder, der ikke kan beskrives i generelle tidsuafhængige sammenhænge eller modeller, er således også rigt repræsenteret blandt økonomer. I de økonomiske teories historie vil man ofte henføre udgangspunktet for sådanne holdninger til den tyske »historiske« skole med folk som Gustav Schmoller (1838-1917), Max Weber (1864-1920) og Werner Sombart (1863-1941), til engelske historiske økonomer som William Cunningham (1849-1919) eller til de amerikanske »Institutionalister« med folk som Thorstein Veblen (1857-1929) og John R. Commons (1862-1945).³

Faktisk er en hel del af disse navne forbundet med udviklingen af økonomisk historisk analyse. Hartwell skriver f.eks. om Cunningham: »He was, more than anyone else, responsible for the recognition and establishment of economic history as an independent discipline in the universities of Britain« (Hartwell 1968, side 1). Det er også klart, at disse mænd følte sig som et alternativ til traditionel økonomisk teori med dens abstrakte og matematiske modeller som den var udviklet fra Ricardo til neoklassikerne. Der var »Metodenstreit« i både Tyskland, USA og England. Cunningham havde således et langt principielt opgør med Marshall i *Economic Journal* 1892, hvor synspunkterne kommer klart frem:

From the point of view of economic theory neglect of patient study of actual fact seems excusable: from my point of view it is disastrous, because it prevents the economist from finding out the narrow limits within which his generalisations are even approximately true. And this neglect of actual fact is no imaginary evil: a few illustrations may be culled from Pro-

---

3. Det kan diskuteres hvor relevante disse traditionelle institutionalister er for økonomisk historie af i dag. Mange ville se »nyinstitutionalisterne« jvf. Raaschou-Nielsen (1988) og Langlois (1986) som væsentlig mere relevante, men det var i hvert fald klassisk institutionalisme, der var aktuel, da den økonomiske historie fødtes.

essor Marshall's Principles of Economics, to which reference has been already made. [Cunningham 1892, side 494-95].

Kunne man så ikke simpelthen karakterisere økonomiske historikere som moderne tilhængere af en historisk, institutionalistisk økonomisk skole, der er betænkelig ved for meget generalisering og teoretiseren? Det er næppe hensigtsmæssigt eller i overensstemmelse med gængs sprogbrug – i hvert fald ikke længere.

I de seneste årtier er økonomisk-historiske analyser, der i central grad bygger på økonomisk og statistisk teori som nævnt i hvert fald internationalt blevet ret dominerende. Man kan sammenligne Douglass North artikel om økonomisk historie i *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, 1968, med John Clapham's tilsvarende artikel i *Encyclopaedia of the Social Sciences*, 1931. Clapham understreger det historiske og bagatelliserer statistisk og økonomisk teori:

Economic history is a branch of general institutional history, a study of the economic aspects of the social institutions of the past. Its methodological distinctiveness hinges primarily upon its marked quantitative interest; for this reason it is or should be the most exact branch of history. But it is often difficult or even impossible to introduce quantitative treatment into the institutional study of the subject.-

- - -

It remains true, however, that some parts of economic theory, such as the succession of industrial types, the evolution of money and the problem of population, are or purport to be generalizations from history. The relation of economic history to social history is much closer. [Clapham 1931, side 327 og 329].

Heroverfor står Douglass North's

The body of theory that the economic historian employs is that of economics. This theory rests upon a number of basic axioms and postulates from which are derived subsidiary propositions that express the general form of the functions used in constructing models. These models represent broad generalizations of economic behavior. [North 1968, side 469].

Og North er langt fra alene, eller kun karakteristisk for USA, jvf. f.eks. Oscar Bjurling's svenske introduktion til studiet af økonomisk historie

Avsikten har varit att visa, hur man måste resonera, nämligen »ekonomiskt«, dvs. med utgångspunkt från socialekonomien och med den hjälp som statistiken kan ge. [Bjurling 1966, side 57].

og langt mere entydigt bliver det selvfølgelig i den cliometriske skole, jvf. Termin's introduktion til sin samling af bidrag fra denne skole:

This anthology of the new economic history has been assembled to introduce the reader to economic history as a form of applied neo-classical economics. Examples of the kind of analysis typically start with a formal model of some aspect of economic behaviour, assemble data for use in the model, and draw conclusions by joining the data and the model. The last step can be done in many ways: by constructing hypothetical answers to questions under varying assumptions, by estimating parameters to specified equations, by using facts in the

context of a deductive argument to reject alternatives. The common element is the use of an explicit model with explicit assumptions. Most of the models used are neo-classical. [Termin 1973, side 8].

Der er altså i hvert fald ikke længere vandtætte skodder mellem neoklassisk økonomisk teori og økonomisk historie, og selv om man ville prøve at udskille mere traditionel økonomisk historie ud fra metodemæssige kriterier ville man derved ganske vist kunne finde en lang række efterkommere efter de gamle »institutionalister« og »historikere«, men sådanne relativt model- og teorifri beskrivelser vil jo i lige så høj grad være karakteristisk for deskriptiv økonomi og samfundsbeskrivelse.⁴ Metodemæssigt er det næppe muligt at skelne mellem traditionel økonomisk historie og samfundsbeskrivelse (Danmarks Statistik, som det hed i gamle dage). Det prøver Viby Mogensen da heller ikke på. Anders Ølgaards samfundsbeskrivelse *The Danish Economy og Statistiske meddelelser om nationalregnskab* medtages i oversigten som centrale økonomisk historiske bidrag.

Konklusionen må nok blive, at der er flere skoler indenfor samfundsvidenskaberne. Nogle lægger mere vægt på teori og generaliseringer og andre mere vægt på detaljer og enkeltstående begivenheder. Alle typer af skoler findes også indenfor økonomi og økonomisk historie. I USA synes neoklassiske, økonomisk-teoretiske eller statistiske retninger at have vundet betydelig styrke i økonomisk historie, men her i landet har den økonomiske historie rødderne mere direkte plantet i de institutionalistiske teoriretninger indenfor økonomien. Det er således næppe muligt at udskille et bestemt metodesyn, der kan karakterisere økonomisk historie.

3. Økonomisk historie kronologisk afgrænset

Hvis metodesynet ikke kan karakterisere økonomisk historie, må man falde tilbage på det simple, at det er noget med fortiden, det »historiske« (hvad så »samtidshistorie« er, er det formodentlig nyttigt at lade ligge) og noget med økonomi:

Economic history is broadly concerned with the performance of economics in the past. [North, 1968, side 168].

eller

Economic history applies economic analysis to problems that are outside the recent past, although such problems often have implications for the present and future. [Rees 1968, side 482].

---

4. Hvordan de såkaldte nyinstitutionalister skal indplaceres i denne debat, kan diskuteres; i mange henseender står de nok nærmere neoklassikerne end de står traditionel institutionalisme.

Den anden side af faget er altså økonomi, og det kan jo være svært nok at definere, men det er i hvert fald ikke noget om politisk historie og enkeltpersoners historie, så økonomisk historie er nok nærmest beskrivelse af fortidens samfund:

Vill man ge en mycket generell bestämning av den ekonomiska historien kan man definera den som studiet av hur människan under tidens lopp strävat att täcka sitt behov av varor och tjänster, hur de institutioner och relationer utvecklats, vilka uppstått som resultat av denna strävan, hur tekniska förändringar och åskådningar skiftat under intryck av människans ekonomiska bemödanden, och vad resultatet blivit i socialt och ekonomiskt hänseende av dessa ansträngningar. Eller ännu mera kortfattat: den ekonomiska historien skildrar hur gemene man arbetat och levt under skilda tider. Den är m.a.o. i högsta grad folkets historia – i motsats till den traditionella historieskrivningen, vilken enligt Tolstoy »innehåller kanske 0,001 procent av vad som verkligen är folkets historia«. [Bjurling 1966, side 2].

Nu er en definition, der karakteriserer økonomisk historie som analyser af fortidens samfund, ikke særlig præcis. Al samfundsanalyse bygger jo nødvendigvis på tal og observationer fra fortiden i og med, det er det eneste, man har noget kendskab til – al økonomisk modelbygning er da principielt en slags historie. ADAM er estimeret på tal fra det meste af efterkrigstiden osv.

Men er skelnen da ikke, at historikerne ikke på samme måde vil bruge analyserne til f.eks. forudsigelser eller konsekvensberegninger på vore dages samfund? Det er der måske noget om, men også meningen med historien er vel, at den skal gøre en klogere på nutiden og fremtiden. Hvis man absolut intet lærer af historien, hvad skal man så med den? Historikerne taler da ofte om historiens lære og studerer emner, der kan kaste lys over aktuelle problemer mere eller mindre snævert knyttet til deres egne holdninger.

Men hvis det er rigtigt, at økonomisk historie blot er beskrivelse af fortidens samfund, er det svært at se hvorfor beskrivelsesmetoder og analyseteknikker i økonomisk historie skal afvige principielt fra metoderne i andre samfundsvidenskaber. Kan matematiske modeller og økonomiske teknikker sige noget om det moderne samfund, hvorfor skulle de så ikke kunne sige noget om samfundet i f.eks. 1870? Og hvad skal man i det hele taget med en definition af økonomisk historie eller med en faglig identitet (som f.eks. Field efterlyser jvf. indledningen)? Den kan selvfølgelig være nødvendig, hvis et universitet skal deles op i specialiserede studier eller institutter, men at tro, at videnskaben principielt er fagopdelt er formodentlig dybt fejlagtigt.

Hvis det skulle være naturligt at dele forskning op i velafgrænsede fag, må man forestille sig forskningsområderne som frugtbare øer på en mark med golde striber imellem. Men det forekommer ofte nyttigere at tænke på forskningsområderne som en sammenhængende frugtbar mark med aftagende grænseudbytte ved øget indsats af ressourcer. Der hvor udbyttet bliver størst af en ekstra indsats, er så netop hvor færrest arbejder i forvejen, det vil typisk sige på grænseområder mellem fagene.

Langt de fleste store fremskridt er vel netop sket på grænseområder mellem traditionel-

le fag. Da man accepterede, at matematik og økonomi kunne kombineres, fik man de gennembrud, der startede med Walras. Da man accepterede, at økonomisk teori og empiriske undersøgelser kunne kombineres, opstod økonometrien, osv. Hvis det er en rigtig betragtning, kan det godt være, at den økonomiske historie i USA har dyrket økonomisk teori og økonometrisk teknik lidt rigeligt i den sidste snes år, mens vi herhjemme har præcist det modsatte problem.

4. Den økonomiske historie i Danmark

Ser man med disse overvejelser i baghovedet på Viby Mogensens oversigt over dansk økonomisk historisk forskning, må det nok siges, at egentlige økonomiske analyser med brug af hele arsenalet af økonomisk teori og økonometrisk teknik af rigtige historiske problemer (dvs. før 2. verdenskrig) er forbløffende svagt repræsenteret. Viby Mogensens oversigt, der som nævnt er meget bred, slører dette noget. Man vil finde økonomiske analyser og historiske undersøgelser, men problemet er, at de ikke er kombinerede. De økonomiske analyser af nationalregnskab eller af indkomstfordelingen er typisk for efterkrigstiden og lavet af folk, der ikke betragter sig som historikere, mens de historiske analyser i høj grad er institutionel historie eller datakonstruktion uden økonomisk eller statistisk analyse. Sammenligner man med Sverige, er forskellen tydelig – her er der en tradition for et selvstændigt fag i økonomisk historie og derfor undersøgelser, der kombinerer økonomisk analyse og historisk indsigt. I Danmark er det alt for ofte et enten eller.

Det er lidt mærkeligt, for det skulle kunne forklares ved historiske årsager.⁵ Og den historiske baggrund i Danmark skulle nærmest være ideel for skabelsen af en økonomisk-historisk tradition. Et stort flertal af nationaløkonomiens professorer kombinerede økonomisk teori med betydelige deskriptive indsatser jvf. William Scharling (1837-1911), Vigand Falbe-Hansen (1841-1932), Jens Warming (1873-1939) og Axel Nielsen (1880-1951). De skrev også i høj grad om økonomiske historiske emner, Falbe-Hansen således et tobindsværk om »Stavnsbåndsløsningen og Landboreformerne set fra Nationaløkonomiens standpunkt« fra 1894, som tildeltes den juridiske doktorgrad (den økonomiske doktorgrad blev først oprettet efter århundredskiftet), Axel Nielsen skrev både guldmedaljeafhandling (»Prisbevægelsen i Danmark 1650-1750« fra 1905) og disputats (*Specier, Kroner og Kurant* fra 1908) i rene økonomisk-historiske emner, L.V. Birck skrev i 1918-22 tre bind om finanshistorie fra middelalderen og frem. Jørgen Pedersen diputerede i 1930 om arbejdslønnen i Danmark 1850-1913, og således kunne man fortsætte.

I 1927 oprettedes Institut for Historie og Samfundsøkonomi, der eksisterede frem til 1958.⁶ Institutet udgav kvartalsskriftet *Økonomi og Politik*. Man skulle således tro, at et

5. Den økonomiske histories stærke og selvstændige stilling i Sverige skyldes i høj grad Eli F. Heckscher (1879-1952).

6. Efter 1958 spaltedes instituttet op og blev roden til Økonomisk Institut, Historisk Institut, Samtidshistorisk Institut, Økonomisk-Historisk Institut og Institut for Samfundsfag.

integreret økonomisk-historisk miljø havde de bedste betingelser, men intet tyder på, at disse blev udnyttet. Viby Mogensen anfører side 192 med K. Glamann som kilde, at »målsætningen om skabelsen af et egentligt fælles forskningsmiljø formentlig knap nok blev helt opfyldt«. I *Københavns Universitets Årbog* har der i en række år været en beskrivelse af instituttet under Institut for Samtidshistorie; der hedder det, at »en tværfaglig integration forblev imidlertid snarere et mål end en realitet«. (*Årbog* 1986, side 535).

Der er i det hele taget intet, dertyder på, at det lykkedes for instituttet at skabe fordragslighed mellem økonomer og historikere. Da Eli Hechscher i 1947 skrev en artikel om »Økonomisk Historia och dess gränsvetenskaper« svarer de danske historieprofessorer Albert Olsen og Astrid Friis ganske aggressivt. Albert Olsen har adskillige udfald mod økonomerne⁷ og kan slet ikke acceptere Hechschers argumenter for økonomisk historie som selvstændig disciplin præget også af nationaløkonomisk teori.

Han må også finde sig i, at mange historikere ikke vil anerkende det snævre felt, han overlader den økonomiske historie, for hvilken både historien og økonomien efter hans system skal tjene som hjælpevidenskaber. [Olsen 1949, side 536].

Endnu mere fanfareagtigt slutter Astrid Friis:

Til slut historien taget i videste forstand kan ikke være den nationaløkonomiske eller andre teoriers tjener. Dens sæde er næst filosofien i videnskabernes kollegium. [Friis 1949, side 546].

Nu synes 1930erne og 1940erne generelt præget af ufredelige tilstande både i økonomernes og i historikernes kredse. Erling Olsen har fortalt om en familietur med faderen Albert Olsen, hvor de møder en anden historiker:

Jeg skylder her at fortælle, at tonen historikere imellem var alt andet end venlig i 1930erne. Jeg mindes f.eks. en familieudeflugt, hvor vi gik langs Prinsessestien. Imod os kom en nydelig ældre herre med hvidt skæg. Min fader stivnede og befalede: Ingen hilser. [Olsen 1977, side 322].

Læser man *Nationaløkonomisk Tidsskrift* fra samme periode, er tonen også ganske skarp, f.eks. en diskussion mellem Max Kjær Hansen og Frederik Zeuthen om reklame (Zeuthen, 1937 og 1937a og Hansen, 1937), hvor Zeuthen f.eks. skriver

Hvad der tilsigtes er derimod at pege paa den Fare, der er ved at give Reklamens Metoder og Reklamens mere liberale Sandhedsbegreb Indpas paa Videnskabens Omraade. Når Prof.

---

7. »Forøvrigt ved Hechscher jo udmærket godt, at den økonomisk-teoretiske tekst også kan udlægges på flere måder. Et felt, man fra historikernes side gerne helt overlader den økonomiske videnskab, er den økonomiske meteorologi, hvor man opererer med ukendte historiske forudsætninger. Et afskrækkende eksempel på et sådant arbejde er det danske professorudvalgs betænkning af 1945.« (Olsen 1949, side 535).

Eller (ganske vist efter rosede bemærkninger om Axel Nielsen): »Til gengæld har vi tillige økonomer, der groft forsynder sig, når de går ind på det historiske område - jeg tænker her først og fremmest på prof. Philip, hvis - på sin vis oplysende - bog om staten og fattigdommen er et oplagt vidnesbyrd om mangel på kendskab til elementær historisk teknik. (Olsen 1949, side 536).

Kjær Hansens andre Værker her fremdrages som Eksempler, er det ikke et Angreb paa Personen, men paa Princippet, paa Typen, hvis fornemste og muligt bedste Repræsentant han er: Reklamemanden forklædt som videnskabsmand og Samfundsvelgører. [Zeuthen 1937, side 38].

og senere

Men for det andet er der indtraadt det beklagelige, at Begrebet Videnskab er blevet forfusket – en urigtig Værebeteegnelse er blevet anvendt ved Max Kjær Hansens Udnævnelse til Professor ved en Lærestanstalt, der med Statens Godkendelse kalder sig videnskabelig. [Zeuthen 1937, side 53].

En lige så skarp polemik mellem Axel Nielsen og Jørgen Pedersen om Jørgen Pedersens *Pengeteori og Pengepolitik* slutter Axel Nielsen med bemærkningerne

Lad mig imidlertid minde om, at ogsaa andre har set paa hans Forfatterskab med Mistillid. Da han saaledes i 1933 søgte et Docentur ved Københavns Universitet, udtalte det nedsatte Udvalg enstemmigt om hans Kvalifikationer – jeg citerer ordret efter Universitets-Aarbogen 1933-34, S. 24, for ikke igen at blive beskyldt for Illoyalitet: »Imidlertid antager hans Dristighed undertiden Karakter af Uforsigtighed og fører ham til Konklusioner, som han næppe vilde være kommet til ved nærmere Gennemarbejdelse. Paa flere Punkter viser han manglende Evne til skarpt at forfølge et teoretisk Ræsonnement; i visse Tilfælde aabenbarer han ogsaa et mangelfuldt Kendskab til forliggende Litteratur om de Emner, han behandler. Hans Produktion er derfor ingenlunde fejlfri.

Denne Karakteristik af Professor Jørgen Pedersens Forfatterskab er efter min Mening desværre stadig træffende, ja, i endnu højere Grad end i 1933. [Nielsen 1944, side 390].

Måske var disse stridigheder i 1930erne og 1940erne tegn på et stærkt individualistisk videnskabeligt miljø, der gjorde starten af en mere tværfaglig tradition vanskelig. Det var måske det, der gjorde, at en egentlig økonomisk historisk tradition aldrig blev opbygget i Danmark. I hvert fald blev Institutet for Historie og Samfundsøkonomi som nævnt nedlagt i 1958 og erstattet af specialiserede institutter i økonomi og historie.

Forsøget på at danne et nyt tværfagligt økonomisk historisk institut beskrives af Viby Mogensen (side 190-93). Svend Aage Hansen og Kristof Glamann's tværfaglige institut eksisterede fra 1967 til 1972, men blev derefter af nye regler tvunget til at vælge side og har siden hørt under det humanistiske fakultet. Det tværfaglige element er heller ikke blevet lettere af, at historikerne hører til på Amager, mens økonomerne er i den indre by. Institutets livsiden 1972 må vist nærmest siges at være præget af det nære naboskab med det store historiske institut, og faren for en fuldstændig historifisering har hele tiden været nærliggende. Ud fra de holdninger, der er skitseret i det foregående, kan der imidlertid ikke herske tvivl om, at det er vigtigt at styrke miljøer, der ikke er bundet til snævert historiske eller snævert økonomiske synspunkter.

Selv om der i århundredets første årtier var tendenser, der skulle være en ideel baggrund for dannelsen af en økonomisk-historisk tradition, er det derfor næppe

uberettiget, når Viby Mogensens bog hedder *Økonomi og Historie* og ikke »Økonomisk-Historie«.⁸

5. Konklusion

Der findes næppe nogen klar afgrænsning af økonomisk-historie lige så lidt som af noget andet forskningsområde. De gange man har søgt at argumentere for, hvad et fagområde retteligt bør indeholde, er betydelige frugtbare forskningsområder som regel faldet udenfor, ofte med mange års forsinkelse af fremskridt på disse områder til følge.

De forsøg, der i denne artikel er gjort på i Viby Mogensens spor at kortlægge det økonomiske historiske område, synes klart at indikere, at det er relativt godt at diskutere, hvad økonomisk historie er, og om det er en selvstændig videnskab. Det er derimod principielt interessant at overveje ud fra hvilke overordnede teorier og holdninger, man kan betragte samfundsudviklingen, og det kan selvfølgelig også være frugtbart at kortlægge indsatsen på et større forskningsområde for at se, om frugtbare arealer ligger uopdyrkede hen.

Her er Viby Mogensens bog nyttig, netop fordi den medtager så bredt et område, og er så forsigtig med sine egne vurderinger, at læseren har gode muligheder for at drage sine egne konklusioner. Skal sådanne konklusioner drages, forekommer det oplagt, at dansk økonomisk historie i hvert fald ikke er overbefolket med forskere, der analyserer de økonomiske historiske problemstillinger ved hjælp af moderne økonomisk og statistisk teori. En styrkelse af disse områder synes derfor påkrævet.

Det er vigtigt at understrege, at man skal være forsigtig med at hente argumenter udenlands vedrørende disse spørgsmål. Det kan meget vel være, at selv om økonomiske og statistiske teoretikere er en absolut mangelvare i dansk økonomisk-historisk forskning, så er f.eks. de amerikanske universiteters økonomiske historiske institutter overfyldt med den slags. Så begynder man internationalt (dvs. i USA) at argumentere for (jvf. Field 1986), at den cliometriske retning ikke er frugtbar, kan det dels være forkert, men det kan også være rigtigt, fordi alle de områder, der er mest oplagte til sådanne analyser, er overtrampet for amerikansk økonomisk historie.

---

8. Denne konklusion er måske for pessimistisk, dels er den helt knyttet til københavnske forhold og skulle måske modificeres, hvis Historisk Institut på Odense Universitet og Erhvervsarkivet i Århus blev taget mere med (begge omtales i Viby Mogensens bog), dels har der de seneste år været en række projekter, hvor økonomer og historikere arbejder sammen (specielt det store industrihistoriske projekt, som også omtales af Viby Mogensens) og endelig er der også i de aller seneste år kommet en række arbejder, der kombinerer økonomisk teori og historie, f.eks. Persson (1988) og Raaschou-Nielsen (1988).

Litteratur

- Bjurling, O. 1966. *Att studera ekonomisk och social historia*. Stockholm.
- Clapham, J. H. 1931. Economic History, i *Encyclopaedia of the Social Sciences* vol. 5.
- Cunningham, W. 1892. The Perversion of Economic History. *Economic Journal* vol. II, side 491-506.
- Cunningham, W. 1892. The Relativity of Economic Doctrine, *Economic Journal* vol. II, side 1-16.
- Estrup, H. 1988. Ødipus effekten. *Københavns Universitets økonomiske Instituts blå memoserie* nr. 165.
- Field, A. J. (red.). 1986. *The Future of Economic History*. Boston.
- Friis, A. 1949. Økonomisk Historie og professor Eli F. Hechscher, *Historisk Tidsskrift* 11. række, 2. bind, side 540-546.
- Hansen, M. Kjær. 1937. »Videnskabelig Kritik« - svar til professor F. Zeuthen, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 75 side 106-125.
- Hartwell, R. M. 1968. William Cunningham, i *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, vol. 4, side 1-2.
- Hechscher, E. F. 1947. Ekonomisk historia och dess gränsvetenskaper, *Svensk Historisk Tidsskrift* 67. årgang, side 1-17.
- Hettne, B. 1980. *Ekonomisk Historia i Sverige*. Lund.
- Kjærgård, N. 1989. Nogle grundproblemer i økonomisk historie. Stabilitet og kausalitet. *Økonomi og Politik*, 62. årg. nr. 2, side 53-65.
- Langlois, R. N. (red.). 1986. *Economics as a process - Essays in the New Institutional Economics*, Cambridge.
- Marshall, A. 1892. A Reply, *Economic Journal* vol II, side 507-519.
- Nationaløkonomisk Forening. 1873. Mødereferat, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 2, side 248-256.
- Nielsen, Axel. 1944. Anmeldelse af J. Pedersen: Pengeteori og Pengepolitik. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 82, sider 334-337.
- Nielsen, Axel. 1944a. Anmærkninger til Bemærkninger til en Anmeldelse, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 82, side 389-390.
- Nielsen, Axel. 1949. En økonomisk disputats, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 87, side 80-84.
- North, Douglass. 1968. Economic History, i *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, vol. 6, side 468-474.
- Olsen, E. 1977. Løst og fast om »Økonomi og Politik«, *Økonomi og Politik* 50. årgang nr. 4 - 1976, side 321-329.
- Olsen, A. 1949. Professor Hechscher og historikerne, *Historisk Tidsskrift* 11. række, 2. bind, side 533-540.
- Pedersen, Jørgen. 1944. Bemærkninger til en anmeldelse, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 82, side 386-389.
- Persson, K. G. 1988. *Pre-Industrial Economic Growth*. Oxford.
- Raaschou-Nielsen, A. 1988. *Institutionelle ændringer og økonomisk teori*. Licentiatafhandling fra Københavns Universitets Økonomiske Institut.
- Rees, A. 1968. Economics, i *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, vol. 4, side 472-485.
- Temin, P. (ed.) 1973. *New Economic History*. Middelsex.
- Viby Mogensen, G. 1987. *Historie og Økonomi*. København.
- Viby Mogensen, G. 1987a. Nyere forskning i dansk økonomisk historie, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 125 nr. 2, side 153-170.
- Viby Mogensen, G. 1988. Recent Danish Research in Economic History - a Survey, *Scandinavian Economic History Review* vol. XXXVI nr. 3, side 5-22.
- Warming, J. 1906. Anmeldelse af Mackeprangs pristeorier, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 44, side 513-518.
- Zeuthen, F. 1937. Reklame eller Videnskab, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 75, side 37-59.
- Zeuthen, F. 193a. Gensvar til professor Max Kjær Hansen, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 75, side 126-131.
- Ølgaard, A. 1979. *The Danish Economy*. Bruxelles.
- Årbog for Københavns Universitet*. 1986. København.